

Міністерство культури та інформаційної політики України
Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Кафедра „Дизайн тканин та одягу”

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до вивчення дисципліни «Основи композиції»
освітньо-професійна програма «Дизайн одягу(взуття)»
спеціальність 022 «Дизайн»

Репозиторій ХДАДМ

Харків 2023

Методичні вказівки до вивчення дисципліни «Основи композиції», освітньо-професійної програми «Дизайн одягу (взуття)» спеціальності 022 «Дизайн». Харків: ХДАДМ, 2023. 50 с.

Упорядник: Малік Тетяна Вікторівна

Рецензенти:

- кандидат архітектури, доцент кафедри «Дизайн середовища» ХДАДМ Трегуб Н.Є.
- кандидат наук з державного управління, доцент, професор з дизайну МКА, магістр з Концептуального дизайну, Захарова С.Г.

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри ДТО
(Протокол № 2 від 28.08.2023 р.)

Затверджено Методичною радою ХДАДМ
протокол № 23-11 від 08.11.2023 р.

Харківська державна академія
дизайну і мистецтв, 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	5
1.1. Мета і завдання навчального курсу.....	5
1.2. Вимоги до знань та вмінь студента, набутих під час засвоєння пропедевтичного курсу відповідно кваліфікаційним характеристикам випускника.....	5
1.3. Особливості теоретичної та практичної складових пропедевтичного курсу.....	6
1.4. Технічне забезпечення дисципліни.....	7
2. Зміст курсу «Основи композиції» /ОПП «Дизайн одягу (взуття)»/.....	7
2.1. Перелік тем теоретичного блоку.....	7
2.2. Перелік тем практичних занять.....	8
2.3. Перелік і тематика самостійних робіт студентів з дисципліни.....	9
2.4. Огляд рекомендованої літератури.....	10
2. ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК.....	11
2.1. Поняття композиції.....	11
2.2. Система композиційних закономірностей.....	17
2.3. Статичність і динамічність елементів композиції.....	21
2.4. Орнаментальна композиція.....	21
3. ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ КУРСУ	
3.1. Зразки студентських робіт до 1-9 завдань.....	22
3.2. Зразки студентських робіт до 10-18 завдань.....	30
Рекомендована література.....	53

ВСТУП

Дизайн, як проектна культура, пронизує всі види матеріального виробництва та інтелектуальної діяльності. У підготовці фахівців-дизайнерів курс «Основи композиції» є універсальною базою для глибинного професійного розуміння законів і принципів художньо-композиційного формоутворення штучних систем, якими, зокрема, слід вважати костюм і текстильні вироби.

Композиційна майстерність – це основа для розвитку професіоналізму дизайнера. Курс забезпечує органічний взаємозв'язок художньо-проектних дисциплін спеціальності 022 «Дизайн» у підготовці дизайнерів одягу, таких як кольорознавство, рисунок, живопис, історія мистецтв, теорія костюма, композиція костюма і проектна графіка. В межах означених дисциплін введені певним чином елементи курсу «Основи композиції та проектної графіки», а в межах самого курсу сформовано завдання, орієнтовані на зміст вищезгаданих дисциплін.

Роль і значення курсу обумовлені тим, що він є першою сходинкою в тому величезному об'ємі інформації, яким повинен опанувати в ході навчання студент-дизайнер. Пропедевтичний курс (пропедевтика – дав. гр. προπαιδείω – попередньо навчаю, готую) – це скорочений виклад будь-якої науки в систематизованому вигляді, тобто підготовчий, вступний курс у будь-яку науку, що передує більш глибокому і детальному вивченню відповідної дисципліни. Він включає розділи про закономірності зорового сприйняття форми костюма, про основні елементи зображувальної мови дизайну, про композицію як засіб приведення елементів форми костюма до гармонійного цілого.

Програма курсу побудована у відповідності з вимогами Державного стандарту щодо вищої професійної освіти в галузі 02 «Мистецтво і культура» спеціальності 022 «Дизайн», кваліфікації «Дизайнер (дизайн костюма)». Програма вміщує теоретичні та практичні складові предмету «Пропедевтика» – основи композиції в дизайні одягу.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Мета і завдання навчального курсу

Головна мета даної дисципліни полягає у підготовці студентів до вивчення основних профільюючих дисциплін, надання основних знань та навичок з композиції, методів створення, компоювання, складання частин та цілого в завданнях, вміння професійно застосовувати їх в творчих роботах.

У результаті вивчення курсу студент формує такі освітні і професійні компетентності, що включають здатність до володіння базовими знаннями та практичними навичками про основи композиційної побудови об'єктів дизайну та проектної графіки.

Курс «Основи композиції» покликаний вирішити такі головні завдання:

- практичної роботи з графічними матеріалами;
- широкого діапазону пошукових дій на початкових стадіях ескізування;
- образного уявлення форми з наступною візуалізацією рішень у вигляді ескізів на папері;
- в створенні різних типів композицій;
- в створенні абстрактних композицій з заданих елементів;
- в створенні стилізованих форм природи та предметного світу;
- в створенні асоціативних композицій.

1.2. Вимоги до знань та вмінь студента, набутих під час засвоєння пропедевтичного курсу відповідно кваліфікаційним характеристикам випускника

У результаті виконання програми студент повинен уміти:

- розмовляти на професійній мові, використовуючи спеціальну термінологію;
- створювати безпредметні, асоціативні композиції з заданих геометричних фігур;
- будувати композиції за характером статичності та динаміки;
- користуватися вибірковими графічними засобами в досягненні виразності композиції;
- стилізувати природну форму в декоративну;
- володіти графічними техніками;
- створювати гармонійні кольорові рішення композиції;

- сприймати і аналізувати абстрактні і конкретні ознаки композиції, закономірності її побудови, організаційний склад, пластику, пропорції, взаємне розташування та взаємозв'язок частин і елементів:
- формувати, розвивати і виражати авторський задум, що відповідає поставленій задачі.

1.3. Особливості теоретичної та практичної складових пропедевтичного курсу

Програма курсу складається з теоретичного блоку, що містить загальну і спеціальну інформацію щодо пропедевтики в дизайні, костюма й текстилю зокрема, та практичних завдань, орієнтованих на апробацію та засвоєння теоретичної інформації, закріплення практичних професійних навичок щодо проектно-графіки. В межах курсу окремо виведено завдання для самостійної роботи студента, які стосуються розширення інформаційного теоретичного матеріалу в галузі майбутньої професійної діяльності, її специфіки, та на відпрацювання окремих практичних навичок.

Теоретична складова висвітлює закономірності сприйняття форми, принципи абстрагування від реальних об'єктів, їх стилізацію та інтерпретацію в мистецтві та дизайні, основні категорії композиції, елементи і засоби композиції, властивості структури форми.

Практична складова курсу вибудована таким чином, що всі основні теоретичні поняття відпрацьовуються під час виконання практичних вправ і проектних завдань. Виконання студентами вправ розвиває композиційно-образне чуття гармонії, системної цілісності, художньої виразності, пластичної й стильової єдності форми. Зміст практичних завдань аудиторного блоку і блоку самостійної роботи студентів тісно пов'язані, та поступово ускладнюють вимоги щодо змісту і якості виконання. Самостійна робота студентів полягає також у пошуку існуючих аналогів, їх аналізі й співставленню, пошуку зразків гармонійних форм природного і штучного походження, в розвитку навичок критичного підходу до аналізу структури форми, вмінню професійно оцінювати композиційні якості об'єктів дизайну, розуміти і вживати професійну лексику. Важливим етапом самостійної роботи вважається графічний аналіз творчих джерел, який вимагає спостережливості, уміння виділяти головне та другорядне.

1.4. Технічне забезпечення дисципліни

Матеріально-технічне забезпечення дисципліни полягає в оснащенні навчальної аудиторії експозицією художньо-графічних робіт студентів попередніх років навчання (як позитивними, так і негативними зразками). Дидактичний матеріал представлено у вигляді візуальної презентації кращих студентських робіт, зразків з аналогами композиційних рішень.

2. Зміст курсу «Основи композиції» /ОПП «Дизайн одягу (взуття)»/

2.1. Перелік тем теоретичного блоку

ТЕМА 1. Завдання і зміст дисципліни «Основи композиції та проектної графіки», її зв'язок з іншими дисциплінами навчального плану. Поняття: «композиція», «засоби композиції», «дизайн-проект», «художній образ». Необхідні матеріали та приладдя для занять з дисципліни. Роль дисципліни в професії дизайнера.

ТЕМА 2. Уявлення про простір листа, характеристики геометричних форм, компонування заданих елементів у форматі листа. Властивості і засоби вираження площинної композиції. Графічні засоби виразності. Крапка, штрих, лінія, пляма.

ТЕМА 3. Характер композиції, величина форми, геометричний вид форми, лінійний та тоновий. Характеристики та сприйняття. Маса, вага, характер структурної форми, який викликає ці відношення.

Ознайомлення з поняттям центра ваги, рівноваги як обов'язкового фактора при розв'язанні проблеми розміщення, знаходження структурної, зображальної, тональної і пластично-сислової домінанти, подібності цілого та його частин.

ТЕМА 4. Засоби гармонізації художньої форми. Симетрія як універсальний принцип формоутворення. Основні види симетрій: дзеркальна, обертальна, трансляційна. Симетрія повна та частково порушена (відносна симетрія). Випадки асиметрії, її вплив на гармонію форм.

ТЕМА 5. Визначення поняття «ритм»; природа ритму: види ритму; метричні та ритмічні ряди. Приклади ритмічних побудов на основі різних закономірностей.

ТЕМА 6. Відношення та пропорції. Ритмічна організація форми. Види пропорційних співвідношень. Арифметичні, геометричні та гармонійні пропорції. Відношення подібності в природних і штучних системах (костюмі).

ТЕМА 7. Особливості побудови орнаментальних композицій. Рапорт в композиції костюма.

ТЕМА 8. Рух в композиції, поняття статичності та динаміки. Взаємодія поняття динаміки з категоріями контрасту, асиметрії, складного ритму. Взаємодія поняття статичності з категоріями нюансу, дзеркальної симетрії та простого ритму.

ТЕМА 9. Принципи побудови монокомпозиції, організація композиційного центру – домінанти. Засоби реалізації домінанти в композиції.

ТЕМА 10. Фактури, як декоративний засіб асоціативних композицій, види фактур, поняття тотожності, нюанс, контраст.

ТЕМА 11. Засоби стилізації, графічна мова композиції.

ТЕМА 12. Поняття інтерпретації та асоціації. Створення асоціативної композиції на основі реалістичних предметних форм.

2.2. Перелік тем практичних занять

ТЕМА 1. Властивості і засоби вираження площинної композиції. Організація площини на основі лінії і плями.

ТЕМА 2. Характер композиції, величина форми, геометричний вид форми, лінійний та тоновий. Пошук рівноваги та нерівновагі тональними і фактурними засобами. Організація площини на основі геометричних фігур.

ТЕМА 3. Симетрія як універсальний принцип формоутворення. Організація площини на основі центральної симетрії, відносної симетрії, дифузної симетрії, асиметрії.

ТЕМА 4. Організація умовного костюму на основі різних видів симетрії, асиметрії.

ТЕМА 5. Метричні та ритмічні ряди. Організація площини на основі простого та складного метру та ритму.

ТЕМА 6. Організація площини за допомогою подібних (тотожних) елементів. Пропорції та відношення. Розробка рядів подібних геометричних фігур на основі арифметичної та геометричної прогресій.

ТЕМА 7. Особливості побудови стрічкових орнаментальних композицій. Побудова стрічкового орнаменту.

ТЕМА 8. Рух в композиції, поняття статичності та динаміки. Організація площини за принципом статичності, зародження руху, динаміки.

ТЕМА 9. Принципи побудови монокомпозиції, організація композиційного центру – домінанти. Засоби реалізації домінанти в композиції.

ТЕМА 10. Фактури, як декоративний засіб асоціативних композицій, види фактур, поняття тотожності, нюанс, контраст.

ТЕМА 11. Засоби стилізації, графічна мова композиції. З літератури вибрати роботу Конструктивізму, зробити композиційний аналіз, виконати копію роботи. Створення декоративних прийомів стилізації костюму різними засобами. Розробити композицію костюму на основі елементів обраного аналогу.

ТЕМА 12. Поняття інтерпретації та асоціації. Створення асоціативної композиції на основі реалістичних предметних форм.

Інтерпретація натюрморту методами пластичної інверсії реалістичного образу в декоративні асоціації.

2.3. Перелік і тематика самостійних робіт студентів з дисципліни

Проблеми композиції, її закономірності, прийоми, засоби виразності та гармонізації розглядаються в зв'язку з історією мистецтва і дизайну, культури одягу зокрема. Знання основ композиції формує елементарну грамотність сприйняття творів мистецтва, історичних зразків костюма та їх сучасних інтерпретацій. Усі нові поняття, закономірності відпрацьовуються на спеціальних вправах, в основі яких сучасна методика викладання основ композиції в дизайні костюма. Виконання вправ поглиблює знання студентів і розвиває необхідні навички самостійної творчості.

Самостійна робота полягає в творчому пошуку варіантів вирішення композиції на основі власного візуального досвіду, на основі аналізу графічного мистецтва і дизайну. Мета самостійної роботи полягає в тому,

щоб навчити студента здійснювати необхідну множинність варіантів композиційної побудови зображень, а потім – виявляти найбільш гармонійні рішення.

Курс є фундаментальним. Його засвоєння повинно сприяти не лише розширенню уявлень про основні принципи і закономірності композиційної майстерності, але, перш за все, повинно спонукати студента до самостійного й неперервного оволодіння знаннями, як умови успішного навчання та подальшої творчої діяльності.

2.4. Огляд рекомендованої літератури

Вивчення основ композиції та проектної графіки займає особливе місце в системі розвитку творчого мислення і художньо-проектної майстерності майбутнього дизайнера. Проектування костюма, як і будь-якого іншого об'єкта дизайну, тісно пов'язане з аналізом композиційної структури форми. Для ознайомлення з проблемами формальної композиції необхідно ознайомитися з навчальним посібником В.Г. Устіна «Композиція в дизайні». Особливістю цього видання є його орієнтація на пропедевтичні розділи композиції та дизайн-проектування. Наведені у посібнику положення, в силу власної універсальності, поширюються на всі види дизайнерської діяльності, зокрема й на проектування костюма і створення реклами в індустрії моди.

Навчальний посібник Р.В. Паранюшкіна «Композиція» на прикладах класичних робіт відомих майстрів розкриває питання композиції для дизайнерів і художників, які працюють в різних жанрах.

В підручнику Є.Є. Ємельяновича і М.П. Бесчастного найбільш повно висвітлені питання пошуку зображувальних засобів у графічному дизайні. На ілюстраціях також представлені переконливі приклади композиційної організації в текстильному дизайні та дизайні костюма.

Студентам важливо усвідомити, що пропедевтика, як універсальна наука про композицію, не дає «готових рецептів», але вказує на методи, прийоми, засоби вирішення проектних завдань самого широкого спектру складності.

2. ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

2.1. Поняття композиції

Композиційний початок органічно поєднує елементи образотворчої форми, підпорядковує ці елементи одне одному й цілому. Зображувати – означає встановлювати відношення між частинами, зв'язувати їх в одне ціле та узагальнювати. Композиція (від лат. compositio) означає складання, поєднання, співставлення різних частин у єдине ціле у відповідності до певної ідеї. В образотворчому мистецтві композиція – це побудова художнього твору, обумовлена його змістом, характером і призначенням.

Композиція в дизайні – це створення образу промислового виробу шляхом розташування основних його елементів в певній системі і послідовності, цілеспрямований розподіл і поєднання маси, форми, ліній, кольору, світла. Композиційно форму костюма слід організовувати так, щоб вона справляла враження неподільного цілого. При цьому, важливе значення в теорії композиції має поняття гармонії. Якщо вважати гармонією функціонально-естетичну цілісність предмета, то композиція може бути представлена у вигляді синтезу принципів і закономірностей: симетрії та асиметрії, ритму, масштабності об'єкта, пропорційності, єдності (цілісності) композиції в цілому. Саме композиційними засобами в першу чергу дизайнер, як і художник, розкриває ідею твору, підкреслює основне і головне в ньому, вводить глядача у світ своїх переживань і роздумів.

В цілому, розрізняють *три види композиції*:

- **площинна композиція** – побудова зображення відбувається в одній площині в двох координатах (ширині та висоті) – наприклад: графіка, живопис і т.п.;
- **об'ємна композиція** – це замкнена тривимірна форма, виконана з урахуванням її сприйняття з різних точок споглядання (певна об'ємна форма – наприклад, скульптура тощо);
- **глибинно-просторова композиція** – співвідношення форм та елементів, розраховане на сприйняття при русі в глибину простору (інтер'єр, архітектура, планування парків і т.п.).

Структура композиційної площини.

Краї листа – це своєрідний ритмічний візерунок протилежних горизонталей і вертикалей, який умовно обмежує площину зображення. Площина зображення обов'язково має свій центр. Геометричний центр знаходиться на перетині двох діагоналей, а також на перетині двох вісей, які поділяють сторони листа навпіл. Побудову композиції в листі визначає сукупність ліній, яка називається структурним планом зображуваного.

Розташування композиції.

Композиція може бути: вертикальною, горизонтальною, діагональною. Вертикальна композиція вважається найбільш виразною, а горизонтальна – найбільш спокійною.

Лінійні (структурні) композиційні схеми.

- Будь-яка композиція схематична, тобто, не залежно від кількості структурних елементів, має зорові вісі, що пов'язують її головні елементи. Співвідношення таких вісей утворює лінійну схему композиції;

- Узагальнена до простої геометричної фігури лінійна схема композиції може утворювати трикутник, коло, прямокутник. Таким чином, найбільш важливі елементи зображення розміщені не хаотично, а утворюють прості геометричні фігури;

- Характер впливу композиції, в основі якої та чи інша лінійна схема, визначається характером впливу на реципієнта найпростіших геометричних структур – ліній та фігур, що складають конкретну схему. Композиція побудована по квадрату і колу – статична, монументальна, урочиста. Овальна компоновка, навпаки, динамічна.

Суттєво, що вислів «композиція вибудована по колу» не можна розуміти буквально. Ця композиційна схема означає, що основні елементи композиції підпорядковані в своєму контурі лініям, які нагадують окружність або її частину, або ж наближені до неї.

Види компоновки елементів композиції.

Розподіл на площині частин, зв'язаних в єдине ціле – композицію, може бути найрізноманітнішим. Втім, найбільш узагальнений і умовний поділ видів компоновки існує – це симетричні та асиметричні композиції. Симетричне компоновання вважається найпростішим і часом зводиться до суто арифметичних розрахунків. Цей вид композиції створює враження нерухомості, а в окремих випадках викликає відчуття урочистості й парадності. Асиметрична композиція – це підпорядкована організація частин,

не обумовлена жодними жорсткими рамками. Асиметрична композиція завжди сповнена внутрішньою енергією, рухом.

Правило діагоналей в композиції.

Відповідно до правила діагоналей, важливі елементи зображення повинні бути розміщені вздовж діагональних ліній. Діагональна композиція з напрямом від лівого нижнього кута листа до правого верхнього – спокійніша, аніж побудована на протилежній, більш динамічній діагоналі.

В цілому, у структурі площини зображення діагоналі мають власне емоційне навантаження: «падаюча» – діагональ, що йде з лівого верхнього кута в правий нижній; «висхідна» – діагональ, що спрямована вгору з лівого нижнього кута.

Відкрита і замкнена композиція.

Залежно від напрямку ліній композиція може бути: відкритою, закритою і замкненою. У *відкритій* композиції основні напрями ліній ідуть від центру. Цей тип композиції застосовується, якщо необхідно умовно передати великий простір. У цьому випадку не потрібно його обмежувати, можна зробити композицію такою, що ніби «виходить» за межі формату.

Закрита і замкнена композиції підходять для передачі чогось нерухомого, стійкого. Основні напрями ліній в них стягуються до центру. Побудова композиції відбувається з урахуванням симетрії по формі кола, квадрату чи прямокутника.

Правило золотого перетину.

Протягом століть для побудови гармонійних композицій художники застосовують «*Правило золотого перетину*». Встановлено, що певні точки в композиції зображення автоматично привертають до себе увагу. Таких точок в зображенні всього чотири. Вони розміщені на відстані $3/8$ і $5/8$ від відповідних країв площини. Намалювавши сітку, отримуємо ці точки в місцях перетину ліній. Людина завжди акцентує свою увагу саме на цих точках, незалежно від формату роботи та зображеного. Таким чином, композиція об'єднує окремі елементи твору в єдине ціле, в якому в конкретній візуальній формі найбільш яскраво розкривається її зміст. Твір вибудовується на підпорядкуванні з головним сюжетно-тематичним центром усіх менш значимих елементів композиції.

Предметно-змістовним елементам композиції незмінно сприяють спеціальні засоби виразності, зокрема: тональність, колорит, ракурс і т.ін., а

також зображувальний акцент і різноманітні контрасти. Композиція не повинна відігравати самостійну (самодостатню) роль. Подібно до того, як наша мова є виразником наших думок, композиція є лише засобом вираження авторської думки. У свій час В. Папанек написав наступне: «Існує нескінченне число потенційно задовільних комбінацій. Але жодна з них не є єдино вірною естетично. Хоча окремі й можуть видатися краще інших...». Наука про композицію вивчає загальні внутрішні закономірності побудови форм в мистецтві та дизайні, а також конкретні засоби досягнення їх цілісності та єдності зі змістом речей.

Мета композиції в дизайні – це утилітарно виправдана форма речі, яка має водночас функціональну, конструктивну й естетичну цінність. Структура речі, яка формується за законами композиції, отримує такі функціональні та конструктивні особливості, які як найкраще відповідають призначенню речі. Тому композиційний пошук в художньому проектуванні спрямований на надання формі властивостей, що забезпечують отримання потенційним споживачем корисних ефектів. Таким чином, композицію – «твір», – в сфері мистецтва розуміють як систему побудови художнього твору. У такому контексті це поняття можна застосовувати і до процесу проектування, і до проекту, і до самого виробу.

Властивості просторової форми матеріальних предметів.

Властивостями просторової форми предметів вважається сукупність усіх її ознак, що сприймаються візуально: *геометричний вид (конфігурація), величина, положення в просторі, маса, фактура, текстура, колір, світлотінь.*

Геометричний вид – це властивість форми, яка визначається співвідношенням її розмірів до трьох координат простору, а також характером (конфігурацією, умовним силуетом) поверхні форми. Залежно від домінування одного з трьох основних вимірів виділяють три види форми:

- *об'ємний* – що характеризується рівністю усіх трьох вимірів;
- *площинний* – вирізняється різким (або повним) зменшенням розмірів по одній з координат вимірювання;
- *лінійний* – для якого характерне домінування якогось одного виміру над двома іншими при їх відносно малій величині.

Прямолінійність (криволінійність) поверхні.

За цією ознакою форма характеризується крайніми станами:

- пряма лінія (багатогранник) – коло;
- пласка (циліндрична, сарова, конічна) – багатогранна поверхня.

Величина – це властивість протяжності форми та її елементів за трьома координатам. Величина форми оцінюється по відношенню до розмірів людини або інших форм, або як співвідношення величин елементів однієї й тієї ж форми.

Фактура – це властивість, що характеризує зовнішню будову поверхні форми (наприклад, гладка). Фактурність залежить від щільності та величини мікрозмін поверхні. Межею можна вважати гладкі поверхні, в яких елементи фактури настільки малі, що візуально вони не розрізняються. Інша межа – коли елементи фактури за розмірами сприймаються як самостійні елементи форми і їх кількість досить мала, так що кожен з них розрізняється окремо. У такому випадку елементи фактури постають елементами членування (рельєфу) поверхні.

Текстура – це зовнішні ознаки структури матеріалу, з якого виготовлений предмет, які можна спостерігати на поверхні форми. Найчастіше текстурою (рисунком) характеризують вироби з дерева і тканини. Різноманітні текстури застосовуються як декоративний елемент при проробці виробу. У виявленні текстури значну роль відіграє колір і графічність елементів композиції.

Фактура і текстура є активними засобами художньої виразності. Ефект фактури і текстури в проектуванні використовується, перш за все, для того, щоб передати природні якості матеріалу, розкрити його естетичну своєрідність. Якщо вони надто виразні, то можуть впливати на споживача навіть більше, аніж сама форма виробу. Втім, занадто активна дія фактури або текстури може стати неприємним подразником. Тому, їх важливо добирати у відповідності до загальних розмірів об'єкта, величини простору, в якому він буде функціонувати, тобто грамотно застосовувати принципи масштабування. У композиції умовного зображення костюму, як дизайнерського продукту, фактури і текстури сприяють збагаченню та урізноманітненню його форм.

Колір – властивість тіл викликати ті чи інші візуальні відчуття у відповідності до спектрального складу світла, яке вони випромінюють або відображають. Колір має такі основні характеристики як колірний тон, насиченість, світлота.

Все розмаїття кольорів можна віднести до трьох рядів:

- *ахроматичні тони* у межах від білого до чорного кольору;
- *хроматичний ряд* (кольори спектру), який поділяється за наступними ознаками: тепла гама – жовтий, помаранчевий, червоний та їх проміжні відтінки; холодна гама – зелений, синій, фіолетовий та їх проміжні стани. Кольори також визначають як доповнюючі: синій/помаранчевий, зелений/червоний, фіолетовий/жовтий. Доповнюючі кольори розташовуються в колі спектральних кольорів діаметрально – один навпроти іншого;
- ряди, які йдуть від хроматичних (спектральних) кольорів до ахроматичних, наприклад: від зеленого до білого, від зеленого до сірого, від зеленого до чорного.

Зміна кольору за вказаними ознаками створює нескінченне різноманіття його відтінків. Завдяки чому колір застосовується як активний композиційний засіб.

Загалом, рельєф предмета і його тривимірна форма в зображенні сприймаються, перш за все, завдяки градаціям і переходам від більш освітлених ділянок до менш освітлених. Найбільш багаті нюансами переходи світла й тіні на зображенні м'яко освітлених предметів. Форма виробу сприймається чітко, якщо освітлені місця та тінь на її поверхні відповідають реальним композиційним зв'язкам елементів, частин предмета. При невдалому освітленні предмета форма візуально руйнується.

Відсутність тіней (освітлення без тіні) позбавляє округлу форму об'єму, що необхідно виправляти за допомогою кольору, фактур поверхні. На добре освітленій поверхні, зазвичай, виникають бліки, які в сукупності утворюють, так званий, світловий каркас поверхні. Форма світлового каркасу повинна бути узгоджена з формою предмета. Хаотичний світловий каркас може візуально зруйнувати навіть найбільш досконалу форму предмета.

З віддаленням освітлення від предмета світлотіньові градації зникають, «матеріальність» форми зменшується (текстури й фактури не читаються). Тому, з певного моменту предмет починає сприйматися як силует, без об'єму і без деталей. У цьому випадку надзвичайно важливе значення мають абрис предмету (костюма), які прийнято визначати як умовний силует костюма, що візуально наближений до тієї чи іншої геометричної форми, за якою розпізнається: прямий, трапецієвидний, Х-подібний, овал тощо.

Властивості форми не ізольовані одна від одної. Форма характеризується їх сукупністю та єдністю. Аналіз взаємозв'язків між елементарними властивостями виявляє більш складні закономірності об'ємно-просторової форми, а саме композиційні або художні. Найважливіший показник високої художньої якості виробу – єдність усіх елементів їх форм, тобто їх співрозмірність і підпорядкованість.

Засобами приведення первинних властивостей форми до композиційної єдності є пропорції, масштабність, ритм, контраст і нюанс. Застосування цих засобів композиції в проектуванні, а значить і в художньо-графічному вираженні – зображенні предмета, повинно підпорядковуватися функціональним і конструктивним взаємозв'язкам виробу з людиною і середовищем. Необхідно пам'ятати, що будь-які композиційні прийоми не самоціль, а тільки засіб для вираження в формі суттєвих змістовних якостей – призначення речі, особливостей її устрою, конструкції тощо.

На перших етапах опанування композиційними прийомами і засобами графічної подачі в проектуванні будь-яких дизайнерських виробів потрібно відпрацювати основні закономірності композиційної будови зображення в межах використання простих геометричних форм (довільних композицій), а вже потім – умовного силуету костюма.

2.2. Система композиційних закономірностей

Система композиційних закономірностей має чітке ієрархічне підпорядкування: загально-художні композиційні закони, які відбивають об'єктивні закономірності реальної дійсності; композиційні закони, що діють локально в окремих видах мистецтва; композиційні прийоми, які мають факультативний характер. Систему завершують засоби виразності і семантичні засоби. В основу цієї системи покладені об'єктивні закони, співзвучні відповідним законам природа і суспільства. Вони діють у багатьох видах мистецтва, тому їх називають головними. До них відносять: закон традиції, закон цілісності, закон тектоніки.

Закон традиції. Композиція творів мистецтва, в тому числі й дизайну, тісно пов'язана з художньою спадщиною, генетичним кодом художньої традиції. Характер цього зв'язку історично визначився у різновидах структури художньої системи: канонічної, традиційної та новаторської. В їх основі лежить художня традиція, яка регулює складний процес відбору,

освоєння, трансляції і розвитку /або творення/ історичного соціокультурного досвіду. Первісне мистецтво, декоративне мистецтво стародавнього світу, Середньовіччя за своїм характером канонічні, обмежені канонем /нормою/, ґрунтувалися на повторенні стереотипів. У витоках канону завжди стояла традиція. Ранняісторичні колективи боялися втратити традицію, що неминуче привело б їх до соціального виродження і загибелі культури. В умовах виживання, коли загроза художнім структурам була цілком реальною, традицію підсилював і підтримував саме канон. Звідси випливає чітка функціональна залежність: традиція зберігає і відновлює соціокультурні структури, канон зберігає і відтворює традицію. Однак канон не вичерпується переліком правил і норм. Канон – це широке коло, корпус світоглядно-естетичних і художніх концепцій, що поєднують у собі:

- а/ світоглядно-естетичні норми;
- б/ усталені об'ємно-просторові форми;
- в/ іконографію образів і орнаментальних мотивів;
- г/ композиційні стереотипи і структури;
- д/ художньо-технологічні рецепти і прийоми виконання.

Канонічна культура проіснувала чотири-п'ять тисячоліть, починаючи від часу заснування стародавніх східних рабовласницьких держав і закінчуючи пізнім Середньовіччям у Європі, породивши безліч варіантів.

На території України найвідоміші канонічні культури це: трипільська, скіфська, антична, ранньослов'янська, давньоруська. Канон і традиція тисячоліттями зберігали стереотипи композиції, сталі функціональні форми /наприклад, ювелірні прикраси, посуд, меблі, вбрання тощо/ та концептуальні мотиви їх декору /солярна символіка, дерево життя/.

Народна творчість, що, ймовірно, виникла у ранньому Середньовіччі, ґрунтується на художній традиції, яка на відміну від канону мінлива, динамічна й розгорнута в часі, передається також у просторі. Тривалий процес колективної творчості сприяв формуванню і закріпленню найцінніших художніх надбань. Народні майстри з покоління в покоління, повторюючи відповідні художні моделі, відточували і вдосконалювали їх форму /конструкцію/, збагачували декор, надаючи йому чіткої виразності. В народному мистецтві закон традиції діє як головна сила, що рухає творчістю.

У XVIII – XIX ст. внаслідок розпаду міського цехового ремесла професійні майстри-художники декоративно-прикладного мистецтва

переорієнтовуються з традиційної на новаторську художню структуру, що долає насамперед стереотипи композиційних вирішень. З цього часу новизна у творах професійного мистецтва стає найважливішою якістю композиції. Однак новаторський пошук, заперечення традиційної форми, іконографії декору не можна здійснити без традицій та професійної майстерності, без прийняття або відхилення певних композиційних схем. Часто, на перший погляд новаторський твір, згодом виявляє свій органічний внутрішній зв'язок з якоюсь з художніх традицій, близьких або далеких, а також із загальними законами розвитку мистецтва.

Таким чином, закон традиції – це єдність і боротьба нормативно-типологічних та варіативно-новаторських спрямувань у структурі композиції твору. Закон градації діє не тільки в порівнянні окремих етнічних культур, художніх шкіл, груп творів тощо, а у структурі однієї композиції. Так, порівнюючи форму і декор кераміки, неважко збагнути, що форма відзначається відносною інваріативністю /сталістю/, а в окремих випадках канонічністю стосовно поліваріативності та новизни декору. Наприклад, майстри давньогрецької кераміки, успадкувавши деякі форми з егейської культури, згодом довели їх кількість до 300 традиційних різновидів, однак у канон увійшли понад двадцять найуживаніших моделей /предметів/. Діапазон форм /місткостей/ функціонально закритий, обмежений висотою і шириною, тоді як діапазон традиційного декору практично відкритий.

Окрім того, знання закону традиції допомагає правильно оцінити рівень художньої вартості нових творів, ґрунтовно здійснити порівняльний аналіз художніх явищ за їх внеском у світову культуру.

Закон цілісності. Різноманітні прояви цілісності зустрічаються у природі, в суспільстві і мистецтві. М. Некрасова стверджує, що цілісність – це не тільки творчість, а й людина, середовище, що її оточує. Матеріалістична діалектика розглядає цілісність як певну завершеність, внутрішню єдність об'єкта, а також його якісну своєрідність, зумовлену притаманними йому специфічними закономірностями функціонування та розвитку. Загалом цілісність розкривається у діалектичній єдності частин і цілого. Однак цілісність дерева, живого організму, навіть природи виступає в іншій смисловій площині, ніж духовно-предметна цілісність творів мистецтва та дизайну.

У словнику Брокгауза і Ефрона вказується головна ознака, характерна для композиції. Це ознака цілого, яка в композиції виразно виявляє задуманий художній зміст. У дизайнерських творах, як і у творах декоративно-прикладного мистецтва, зміст – це єдність утилітарного і декоративного, художнього, естетичного.

Особливість закону цілісності в мистецтві впливає із суті композиції, її родової головної ознаки цілісності. Тому його дія переростає у найважливішу дію для композиції на рівні загально-художнього закону.

Цілісність – це властивість і якісний показник художнього твору, що синтезує його елементи, частини в єдине ціле.

Основні риси цілісності – неподільність, підпорядкованість і групування елементів, частин композиційної структури твору. Вони виявляють свої властивості на різних рівнях.

Цілісність надструктур:

а/ середовище, житло, інтер'єр;

б/ побутовий посуд, начиння;

в/ костюм.

Цілісність структур:

а/ єдність утилітарного і декоративного;

б/ єдність форми і декору.

Цілісність підструктур:

а/ елементи і частини форми;

б/ елементи і мотиви орнаменту;

в/ колорит, тональність.

Для досягнення композиційної цілісності іноді вдаються до групування елементів, тобто об'єднання окремих деталей форми, мотивів орнаменту в більші частини форми або рапортні одиниці узору. Відомо, що людина може сприймати одночасно обмежену кількість елементів /сім, не більше/. Якщо кількість їх переходить цю межу, то у свідомості миттєво і переважно безконтрольно проходить об'єднання їх у групи. З цього принципу, пов'язаного з нашим сприйняттям, і впливає прийом групування,

Народ віддавна виявив смак, вміння і винахідливість у створенні цілісної художньої системи інтер'єру житла, а також костюма, що в кожному регіоні України мало локальні відмінності. Якщо неподільність композиції твору професійний художник досягав завдяки стрижньовій конструктивній

ідеї, то у творах народного мистецтва неподільність закладена у стійкій першооснові народного мистецтва – його традиції.

Аналогічно закон цілісності діє і в підструктурах, зокрема в орнаменті, оскільки орнамент створюється однаковими композиційними прийомами і виражальними засобами, що й конструкції об'ємно-просторової форми. Від останніх орнамент відрізняється двовимірністю та площинним характером.

Таким чином, закон цілісності допомагає розкрити підпорядкування компонентів структури твору, єдність образу через складну систему зв'язків: форма твору в ансамблі і середовищі, форма частини у загальній формі предмета і форма елементів у частині форми. При цьому головну роль відіграє рівень упорядкованості структури, що сприймається візуально. Ієрархічне підпорядкування у композиції визначає художник, дизайнер: характер функціонально-конструктивної форми, художньо-тектонічного декору, кольорового вирішення, що залежно від них визначають ті чи інші композиційні закономірності, прийоми, семантичні та виражальні засоби.

3. ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ КУРСУ

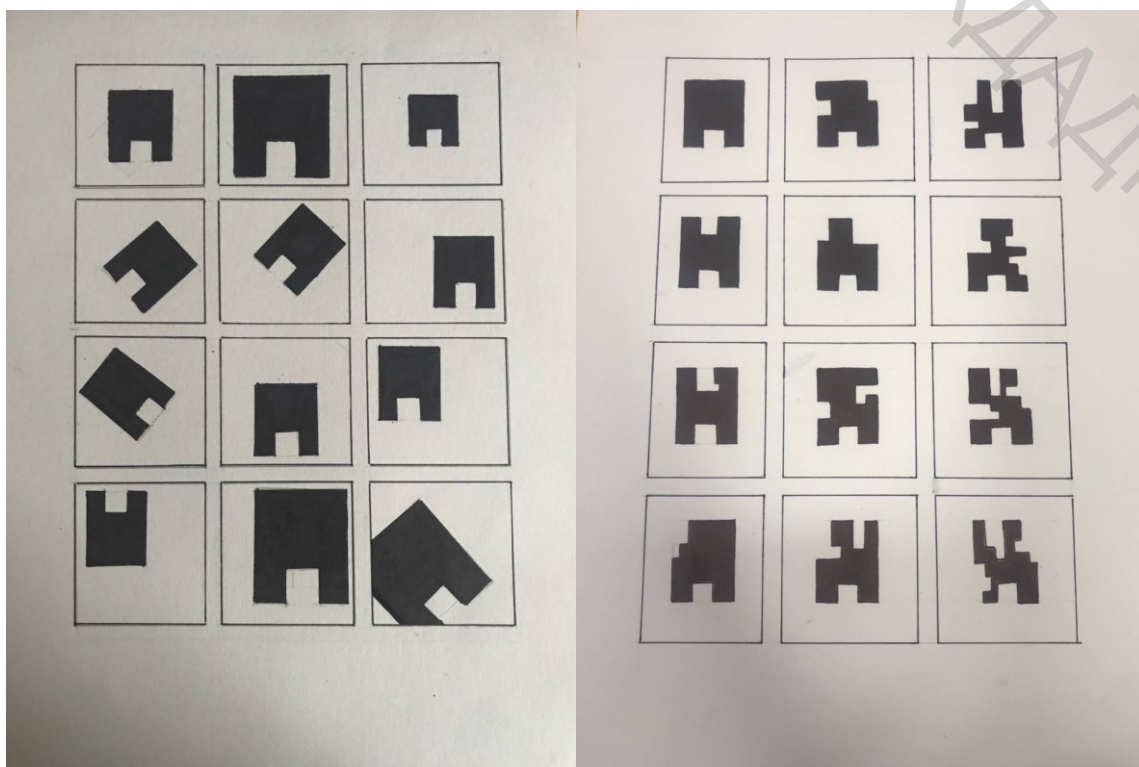
3.1. Зразки студентських робіт. 1 семестр.

Вправа. Організація композиції із заданих елементів на основі лінії.

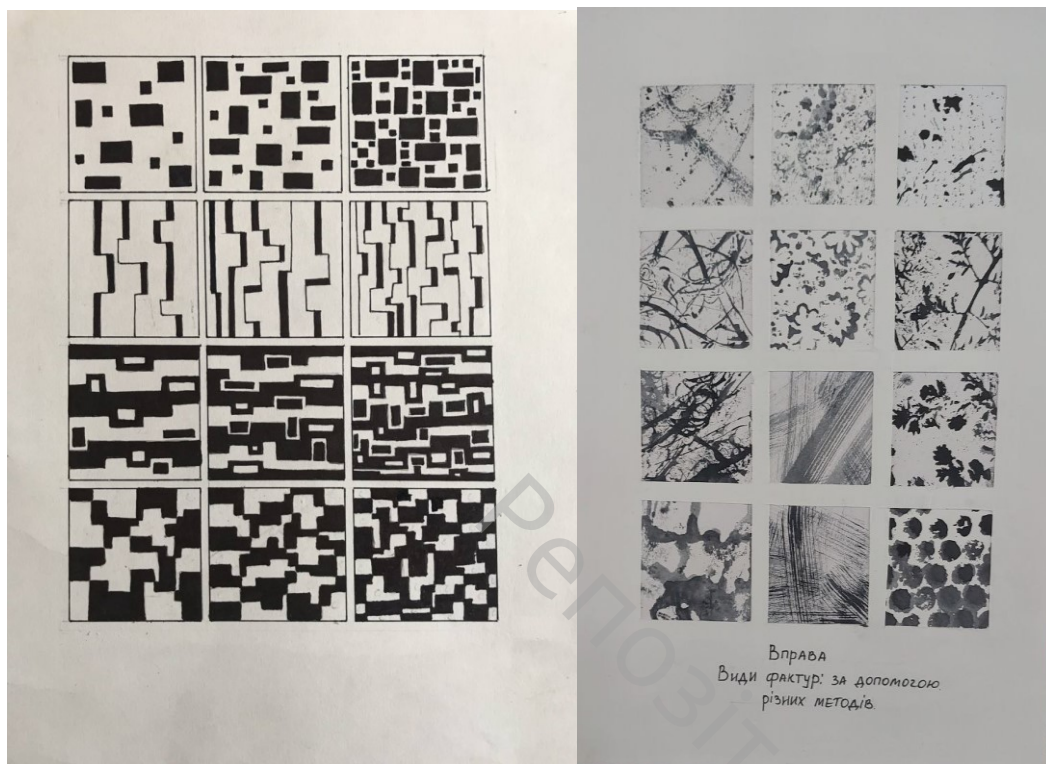

МОЛОДІ ТА НЕЗВИЧАЙНІСТЬ

Вправа. Організація площини на основі плями

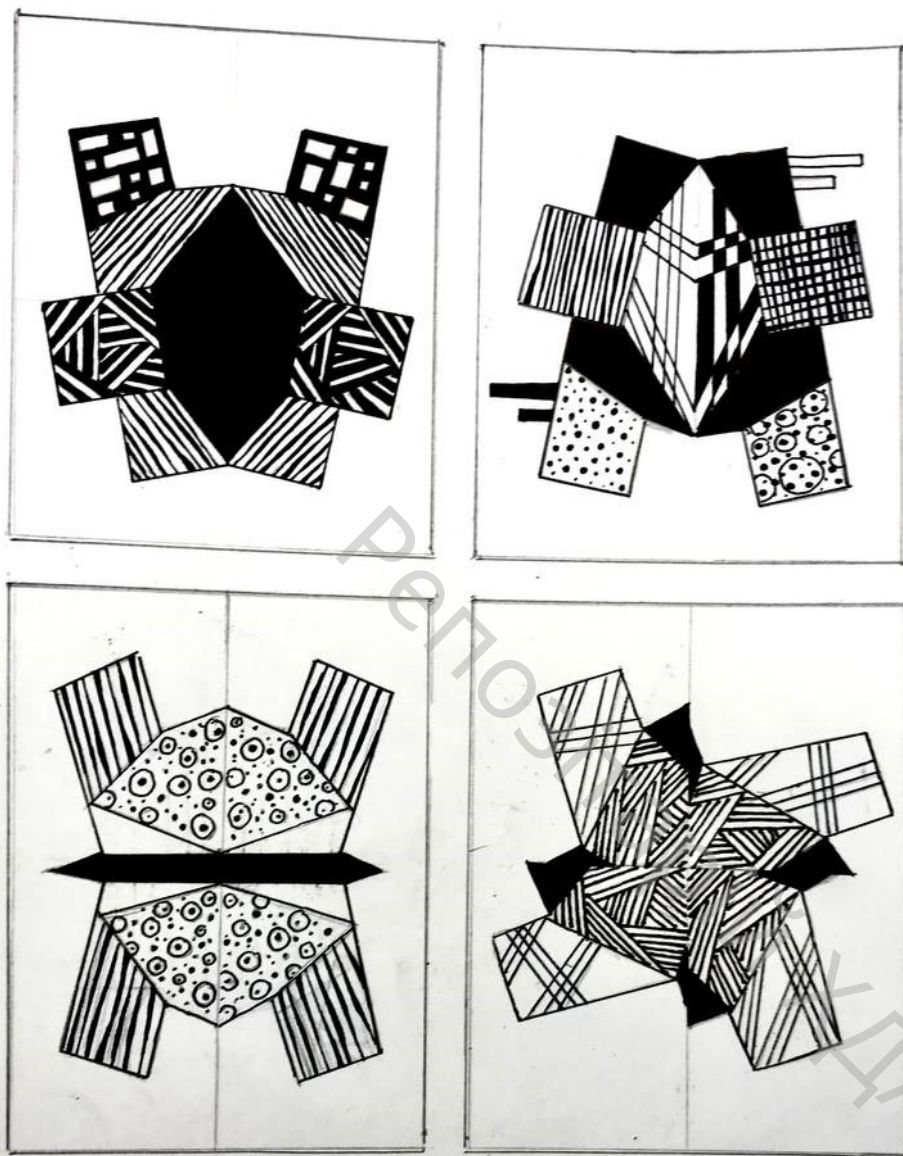
Вправа. Організація композиції з використанням фактур.

Вправа. Організація композиції за принципом рівноваги та нерівноваги.

Вправа. Організація композиції за принципом різних видів симетрії.

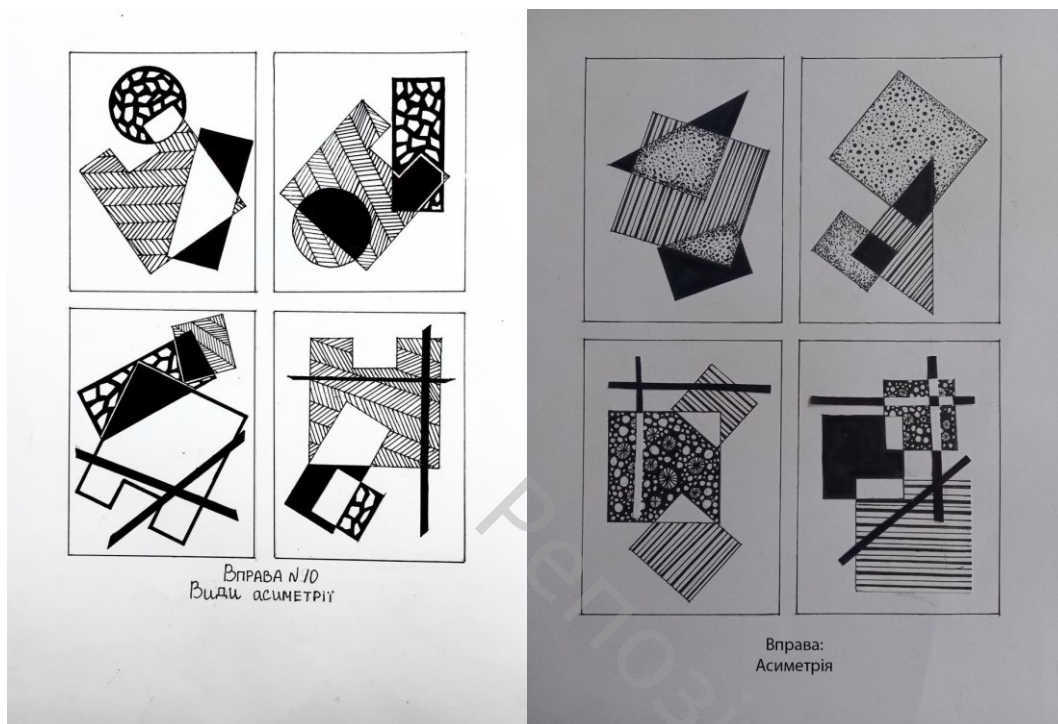

ВПРАВА №8

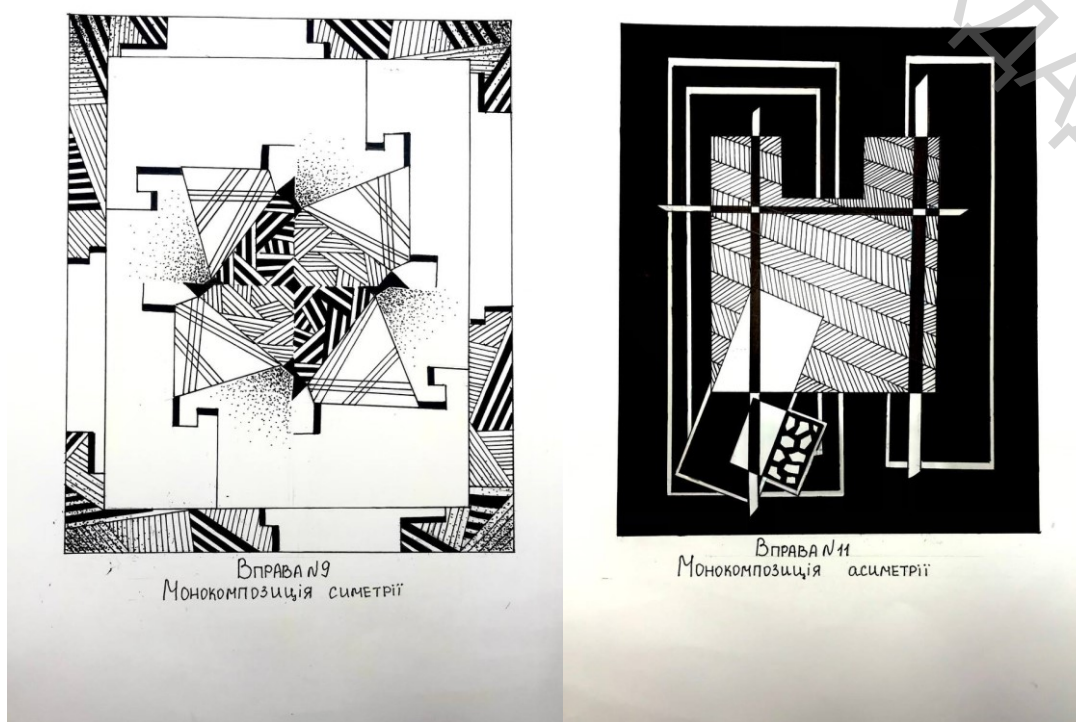
Види симетрії

ЦЕНТРАЛЬНА, ВІДНОСНА, ДЗЕРКАЛЬНА, ДИФУЗНА

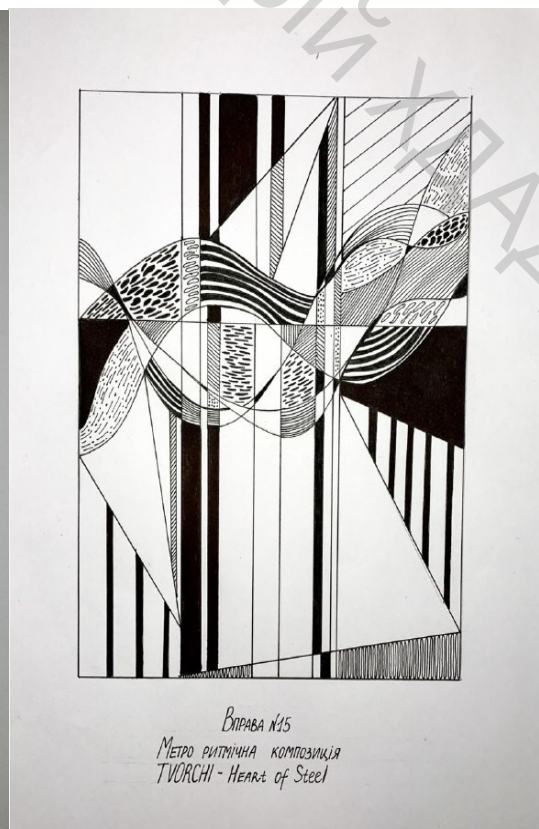
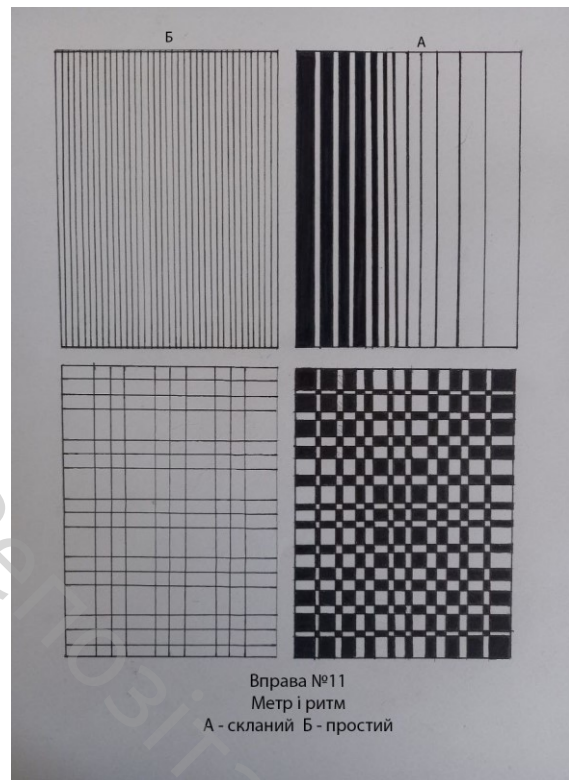
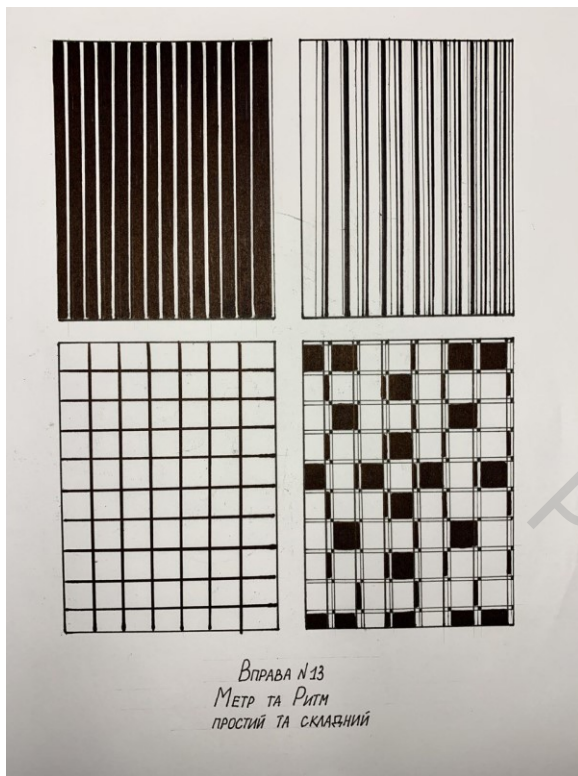
Вправа. Організація композиції за принципом різних видів асиметрії.

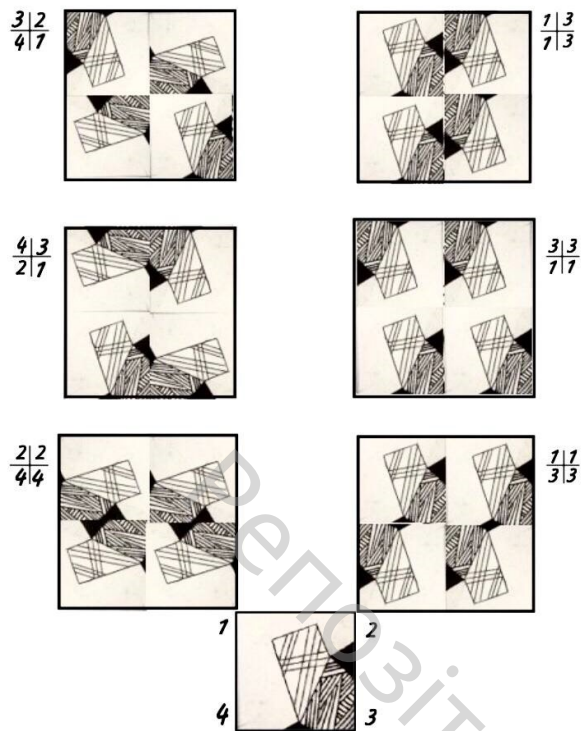
Вправа. Композиція на основі різних видів симетрії або асиметрії. Ф-А3

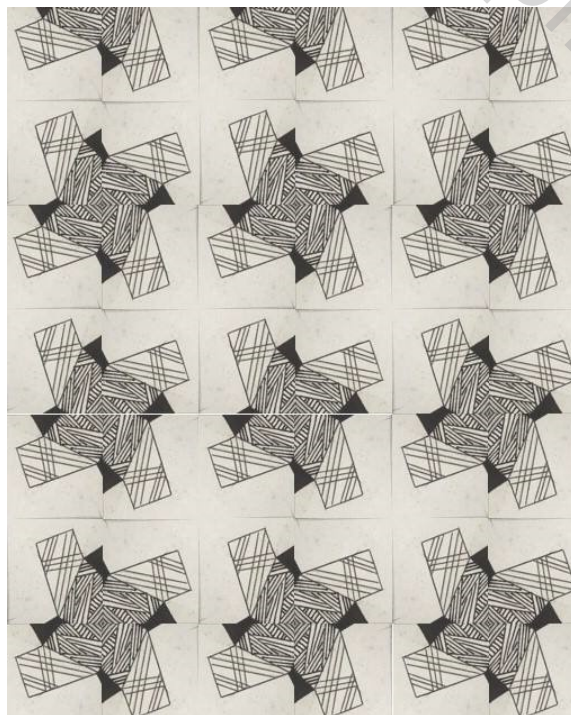
Вправа. Організація композиції на основі простого та складного метру і ритму.

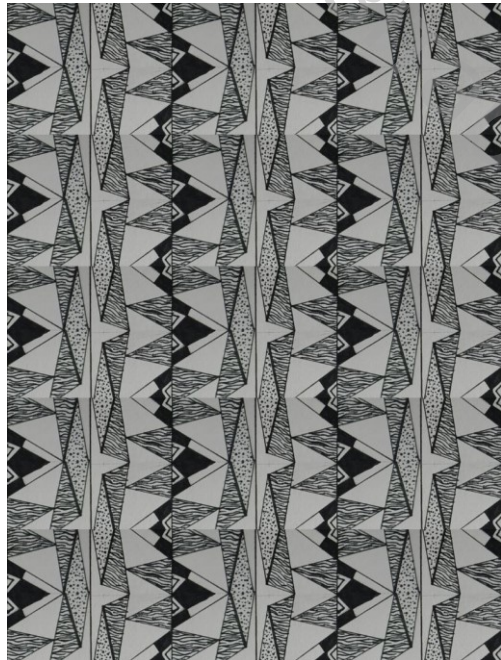
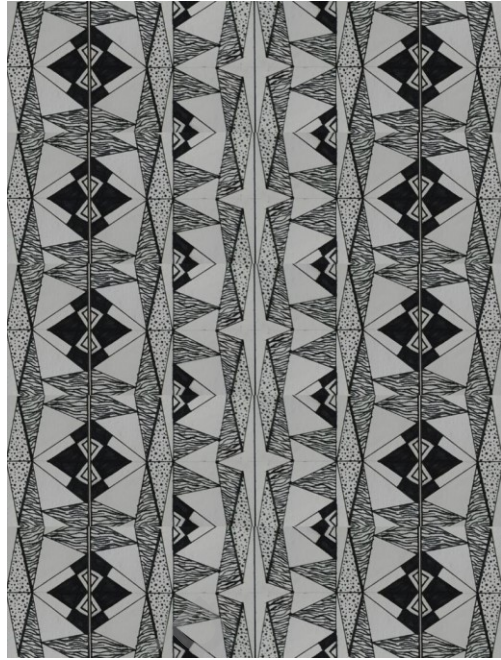

Вправа. Організація композиції на основі різних видів комбінаторики.

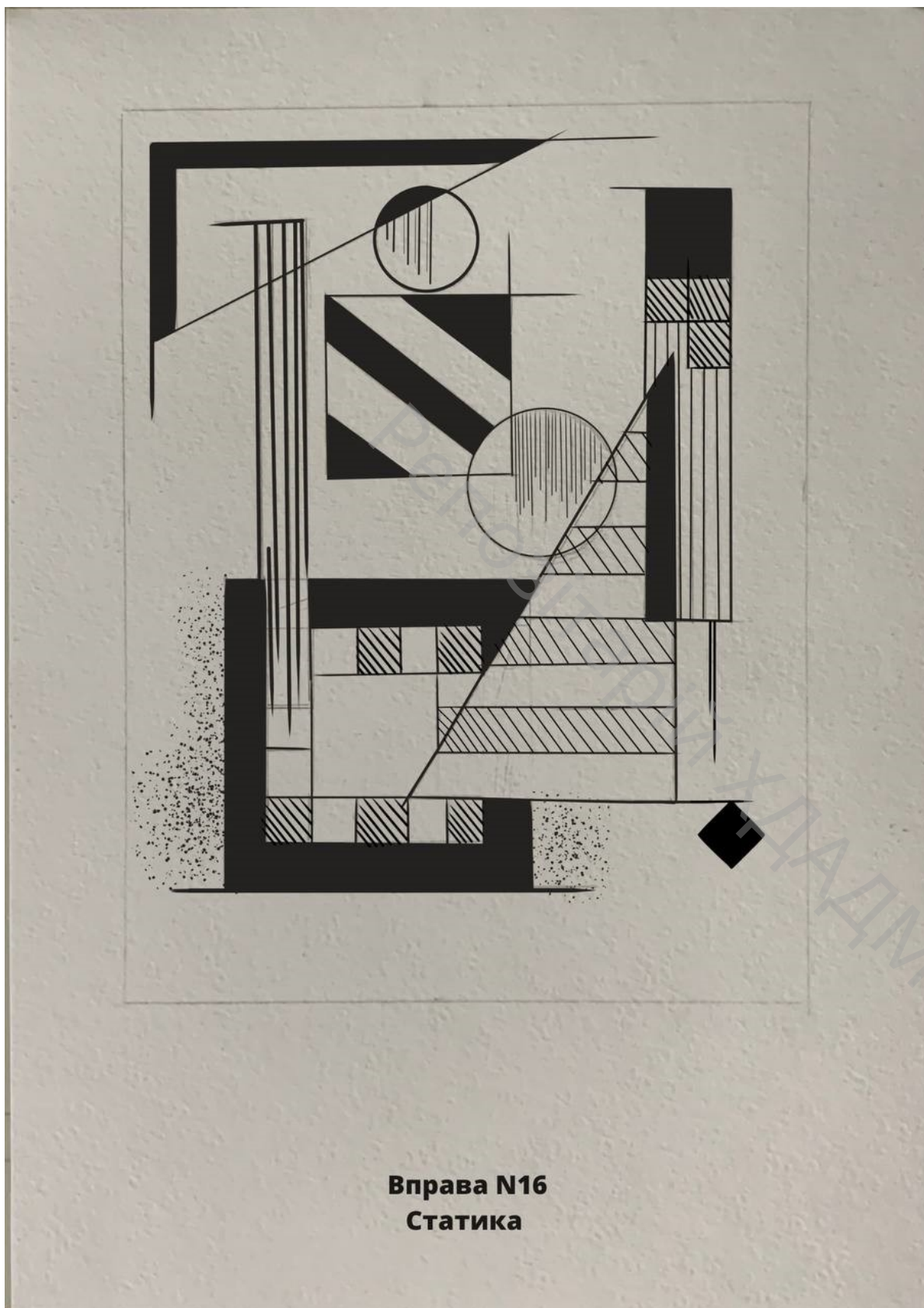

Вправа № 12
Комбінаторика

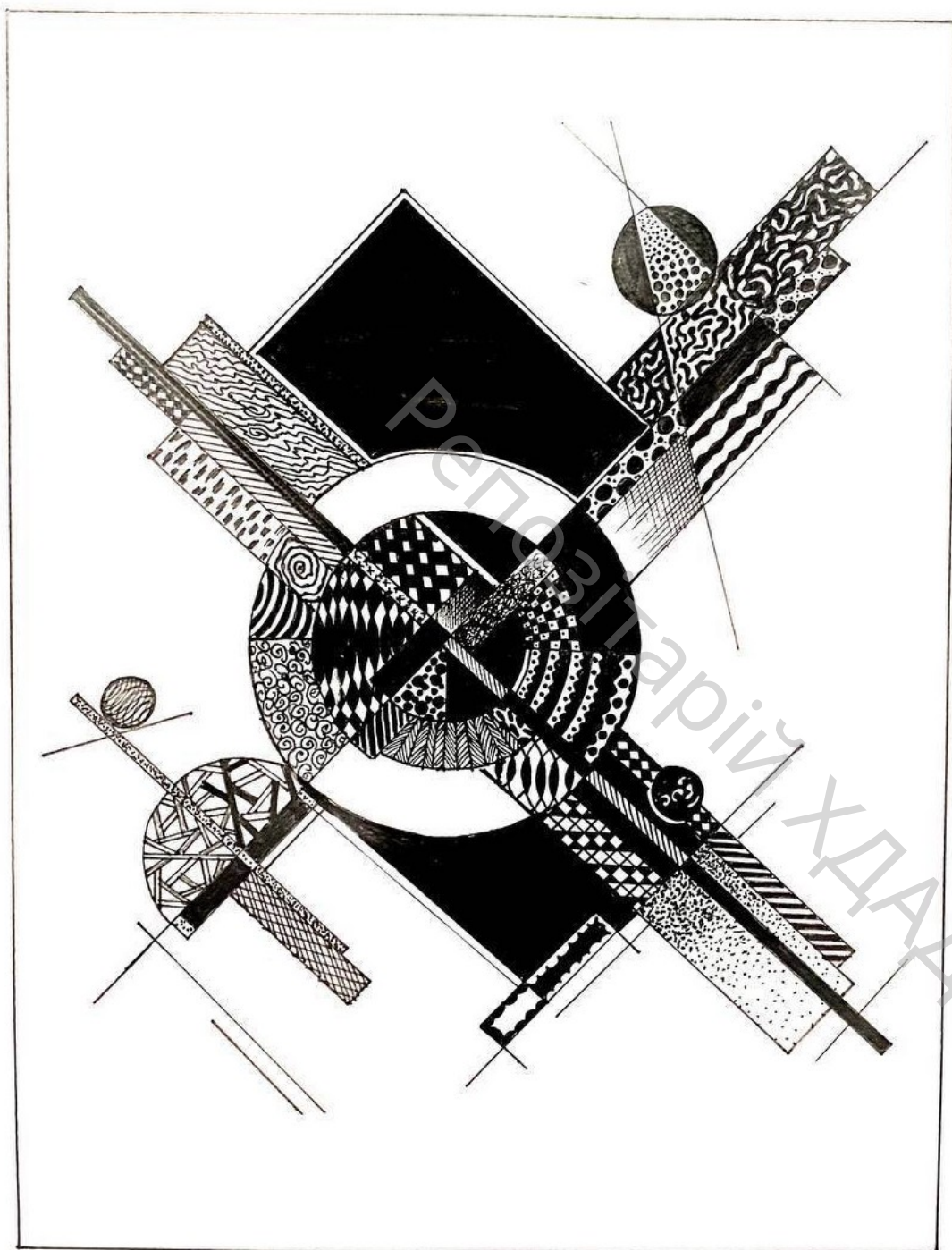

Вправа. Організація композиції на основі статички

Вправа. Організація композиції на основі динаміки

Вправа №17
Динаміка

Вправа. Організація композиції на основі зародження руху

Вправа N18
Зародження руху

3.2. Зразки студентських робіт до 10-18 завдань

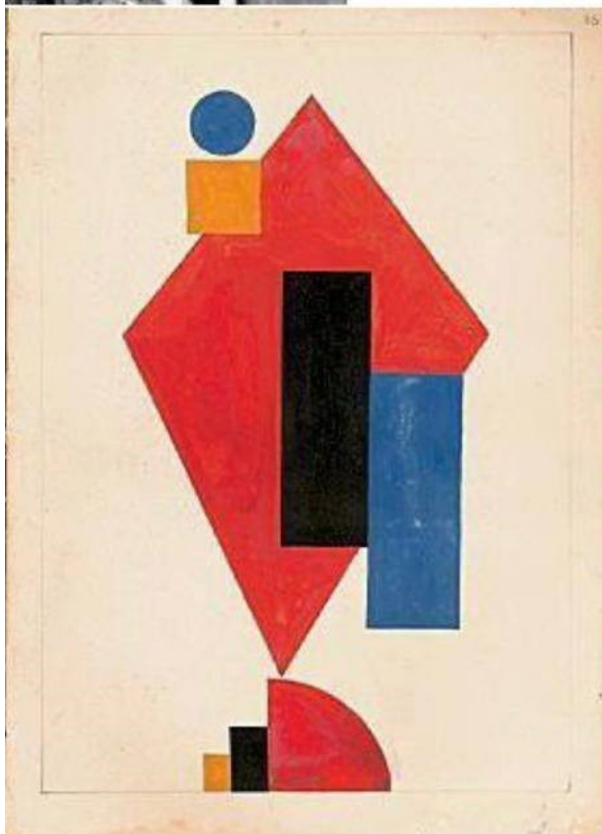
Виконання копії роботи художника конструктивіста, композиційний аналіз

Казимир Северинович Малевич

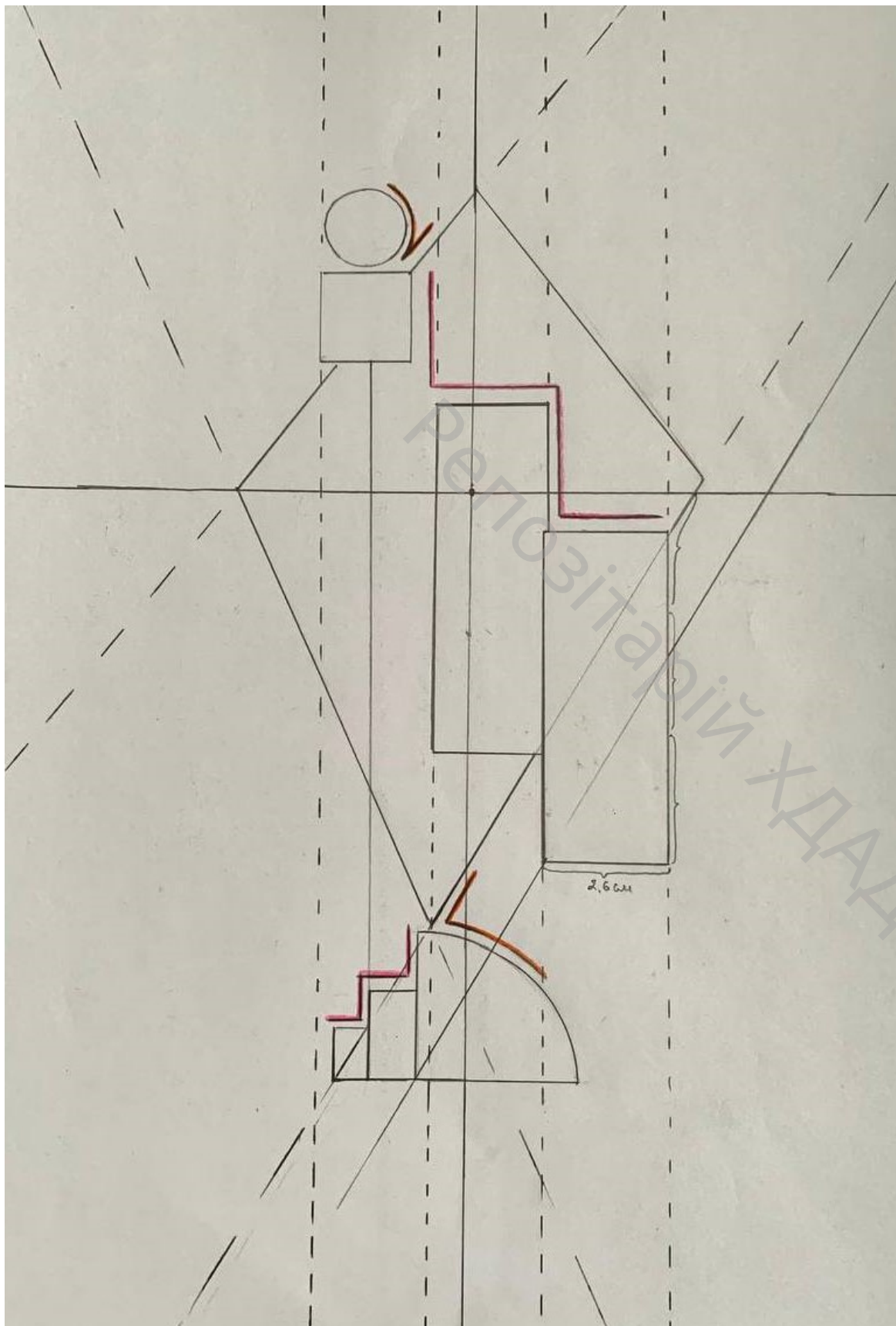
Український художник-авангардист польського походження, визначний діяч російського авангарду, засновник супрематизму, один з фундаторів кубофутуризму; педагог, теоретик

Мистецтво - це вміння створити конструкцію, що впливає не з взаємин форм і кольору і не на підставі естетичного смаку краси композиції побудови, а на підставі ваги, швидкості та напрямку руху.

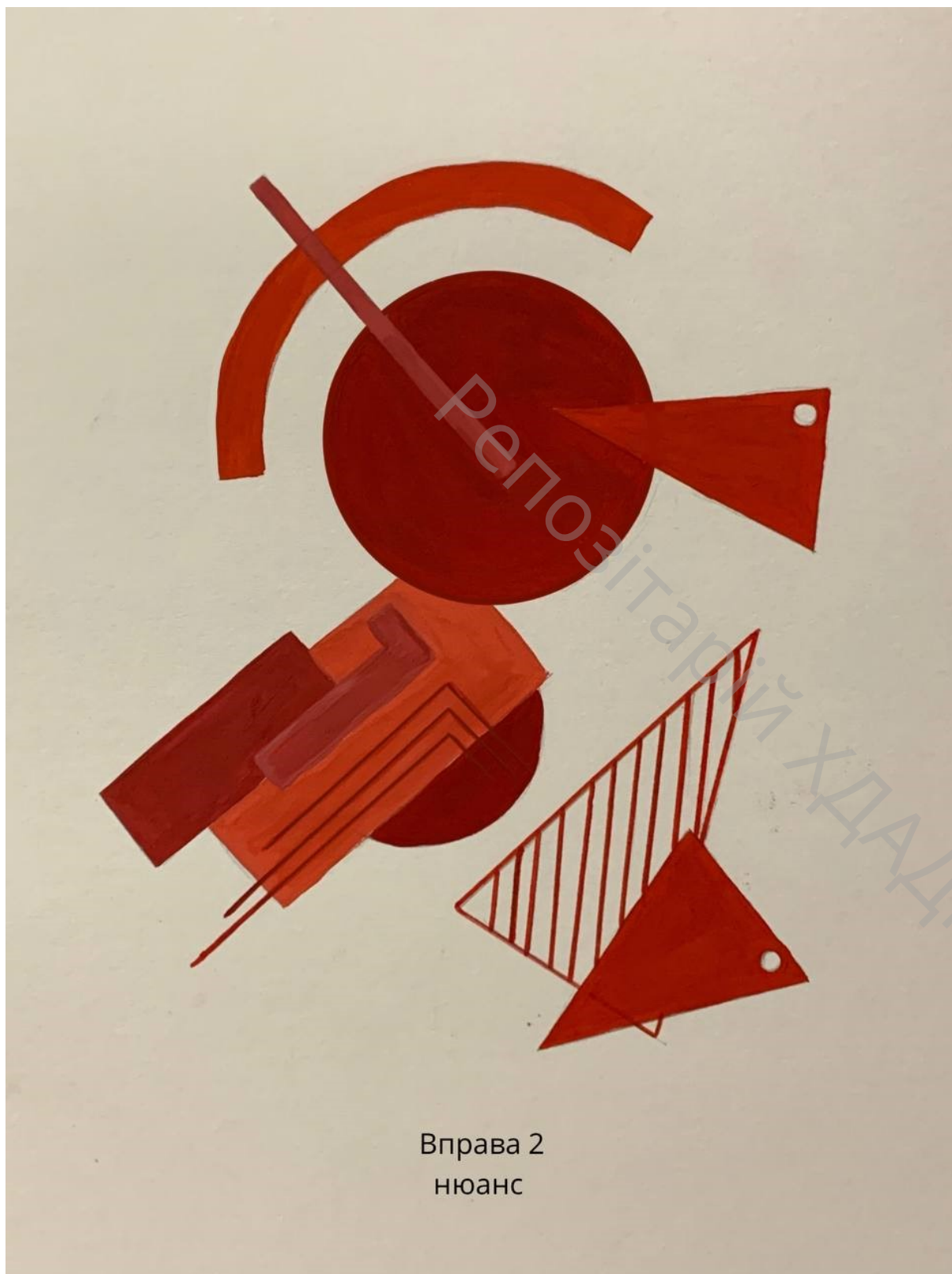

Копія
Казимир Малевича

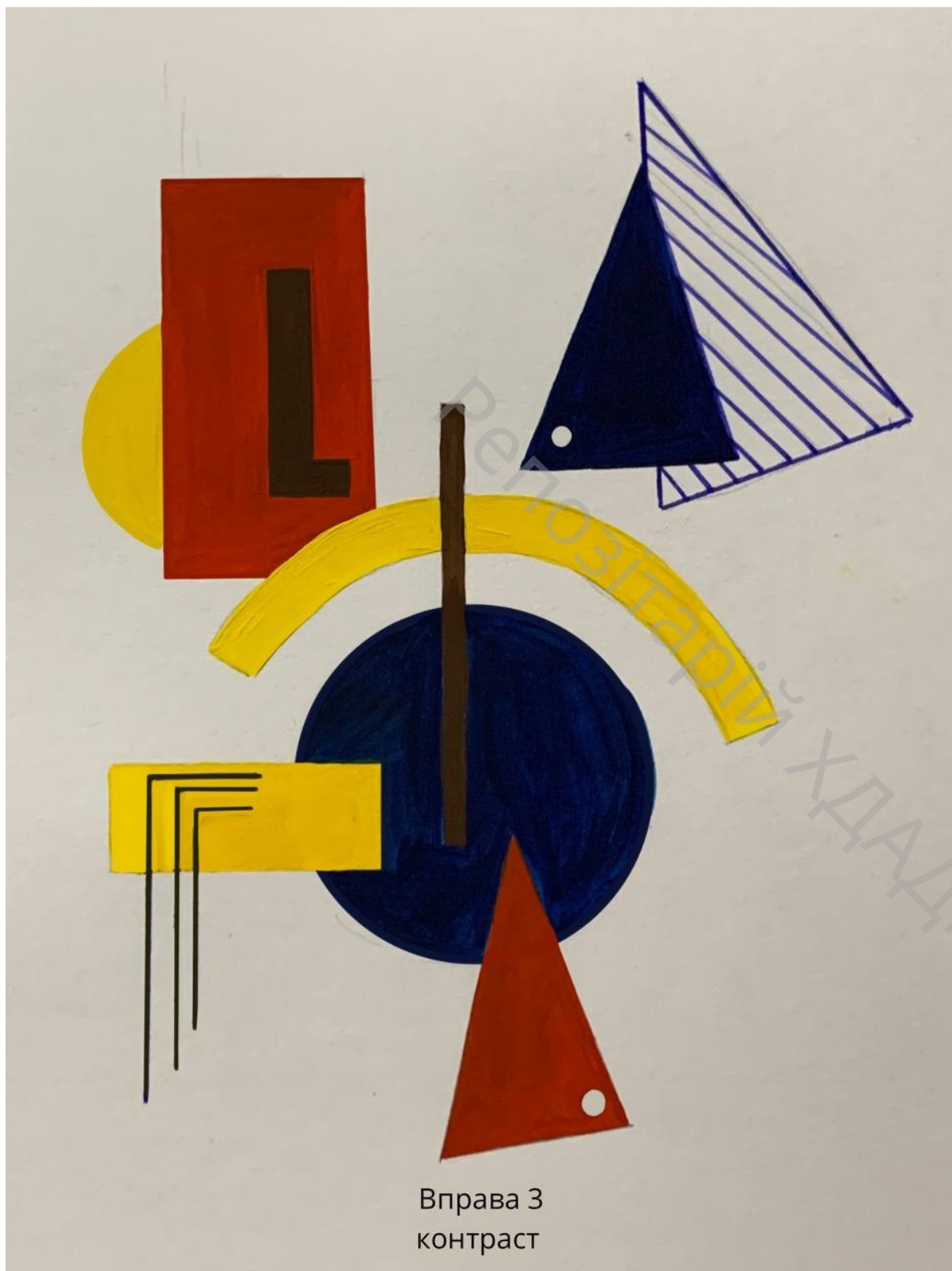

Розробка композиції із заданих елементів копії на основі нюансу

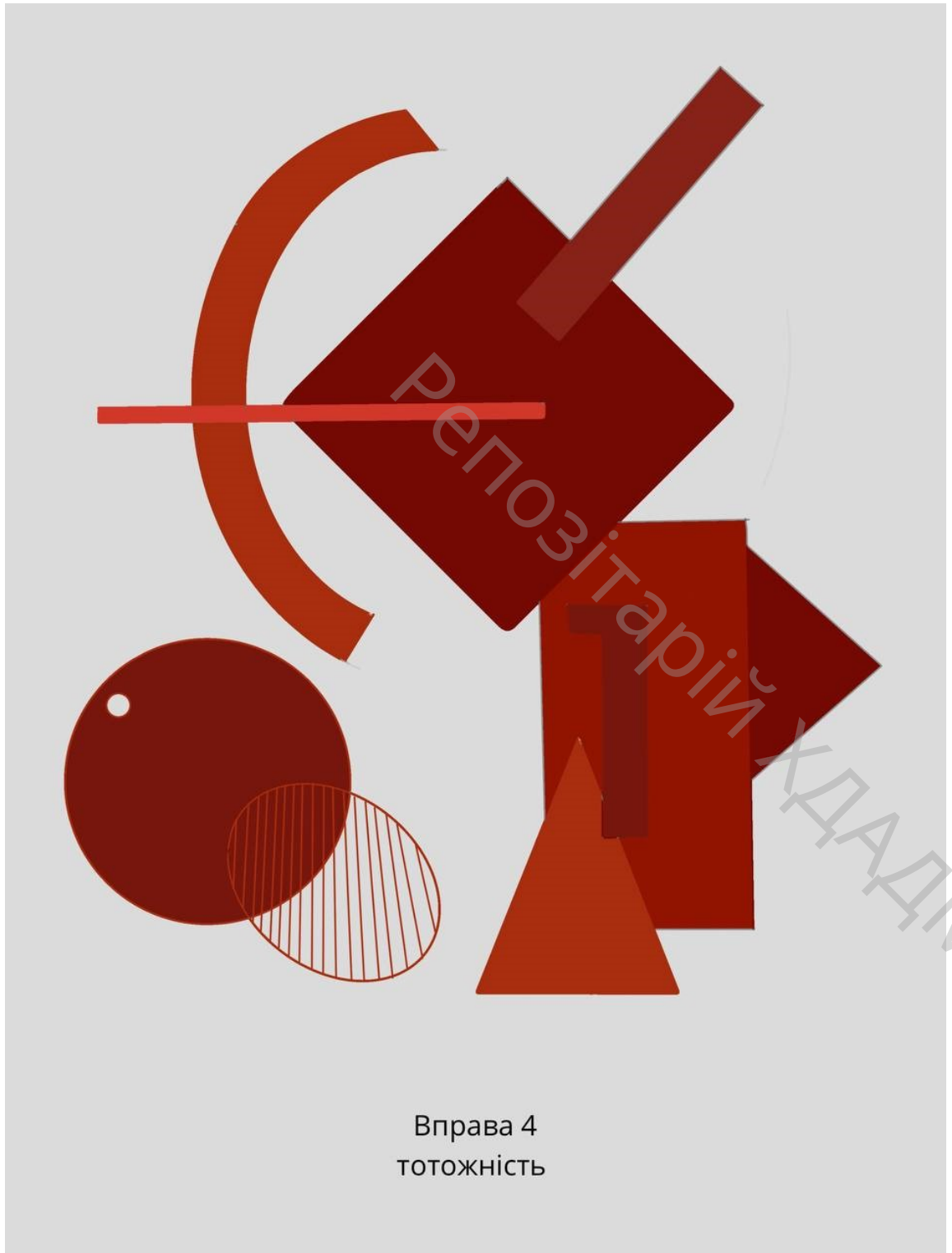

Вправа 2
нюанс

Розробка композиції із заданих елементів копії на основі контрасту

**Розробка композиції із заданих елементів копії на основі
тотожності**

**Варіанти умовних силуетів за принципом нюансу та контрасту форми;
кольору**

Пошук та виконання фактур різними матеріалами.

ЕМОЦІЇ

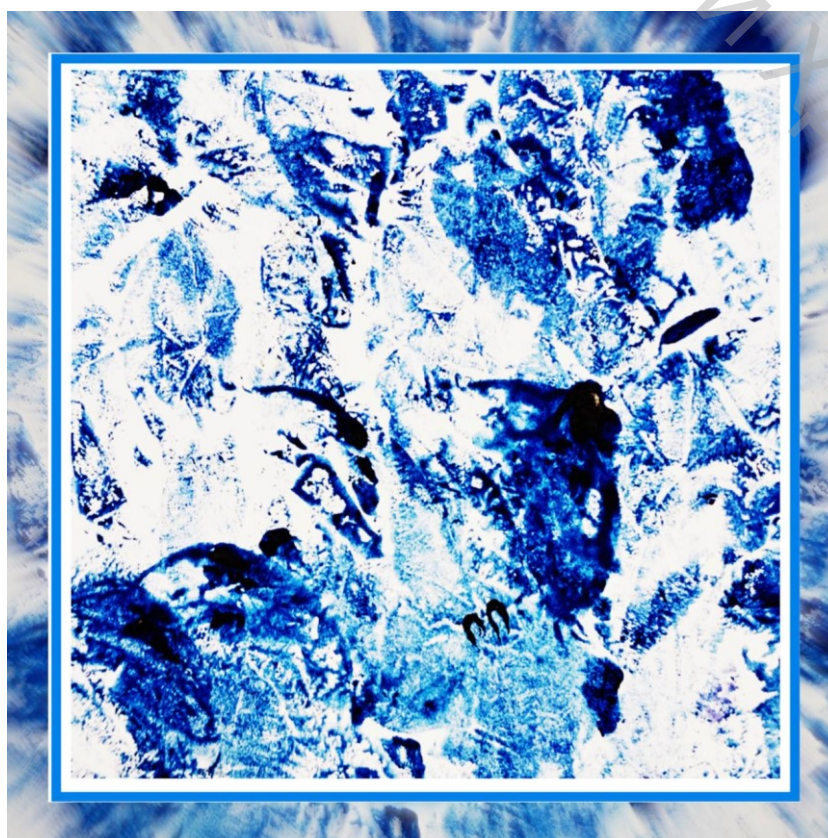
Варіанти умовних силуетів

3

Виконання монокомпозиції

Розробка стилізації на основі рослинних форм

1 курс ДО(в)Ярмак София керівник Малік Т.В.

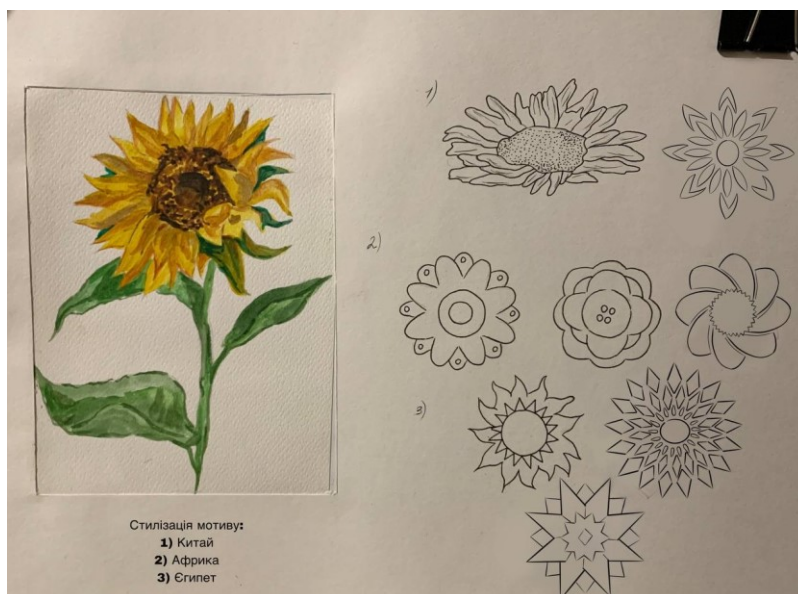
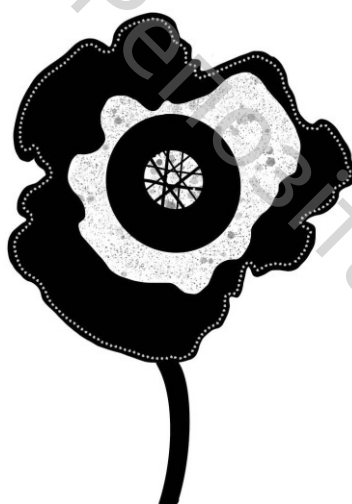
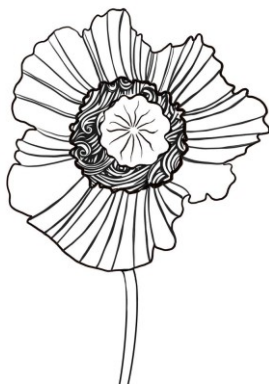
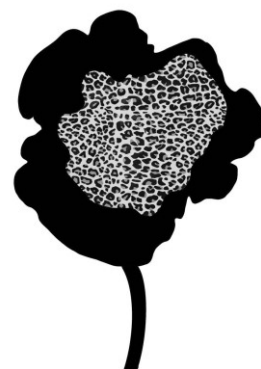
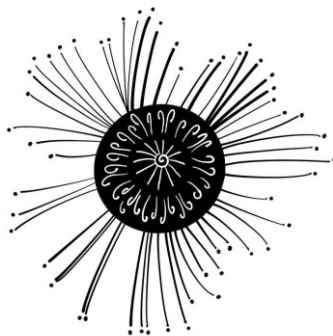
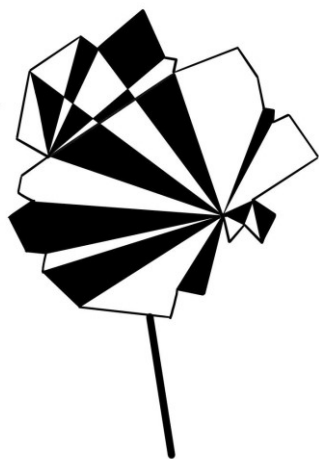
Замальовка

Стилізація в силуеті

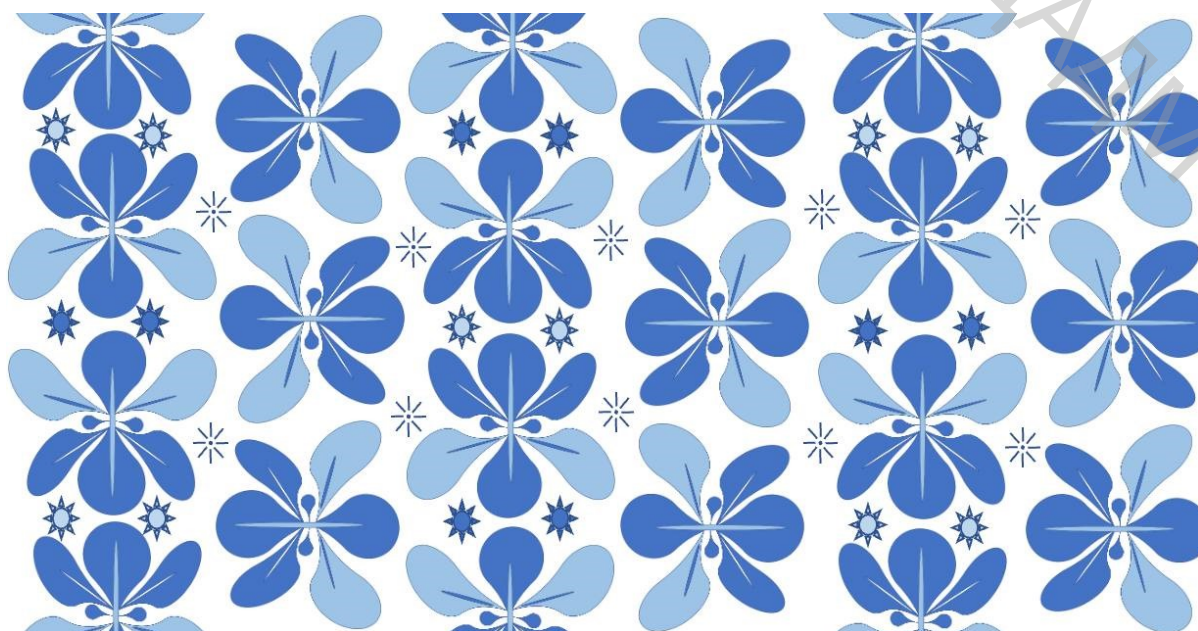
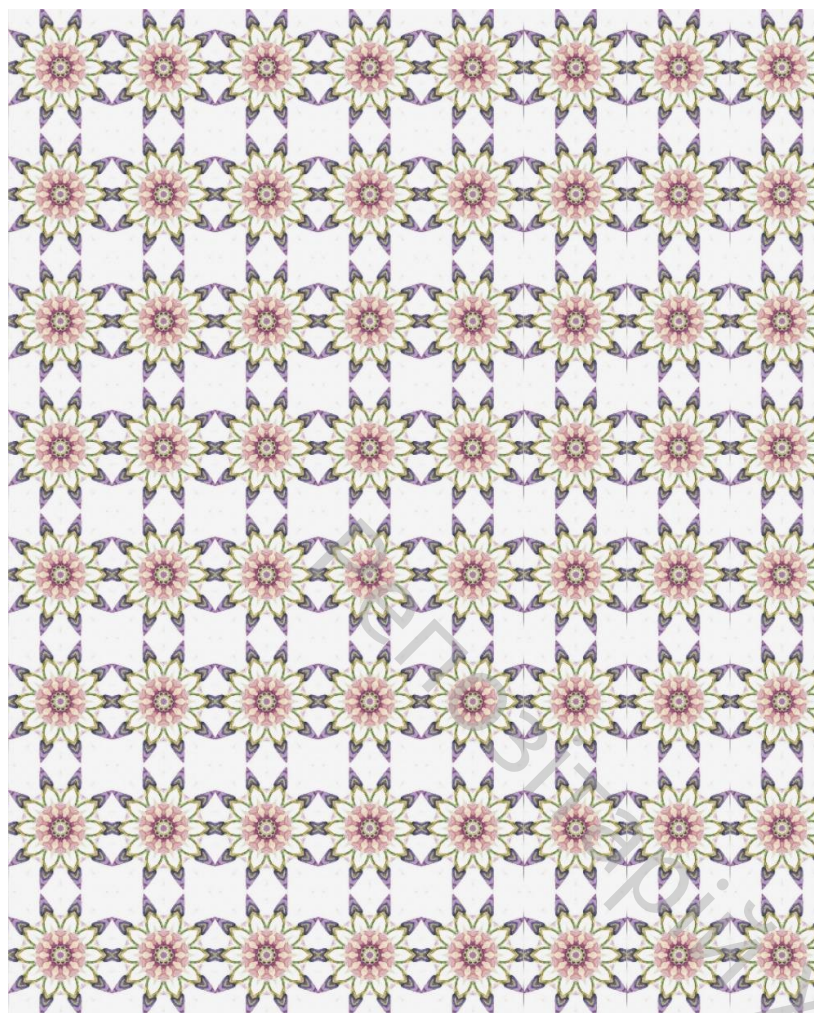

1 курс ДО(в) - 2 Ярмач Софiя керiвник Малiк Т.В.

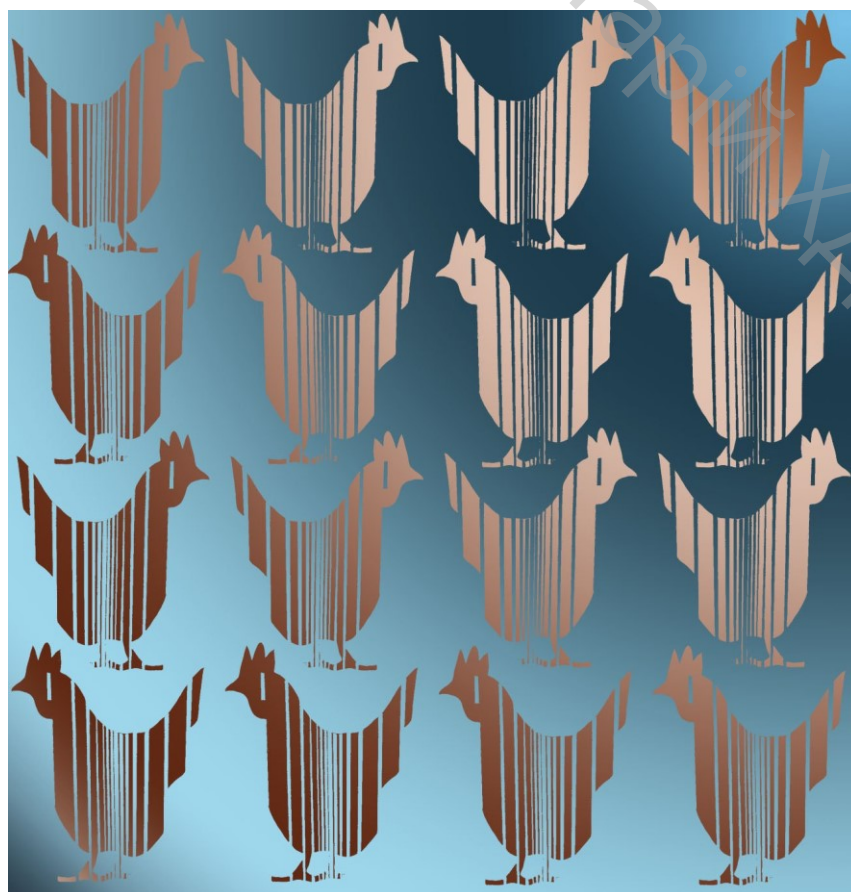
Стилізація рослинної форми різними засобами

Рапортна(відкрита) композиція з рослинними мотивами

Розробка стилізації на основі природних форм

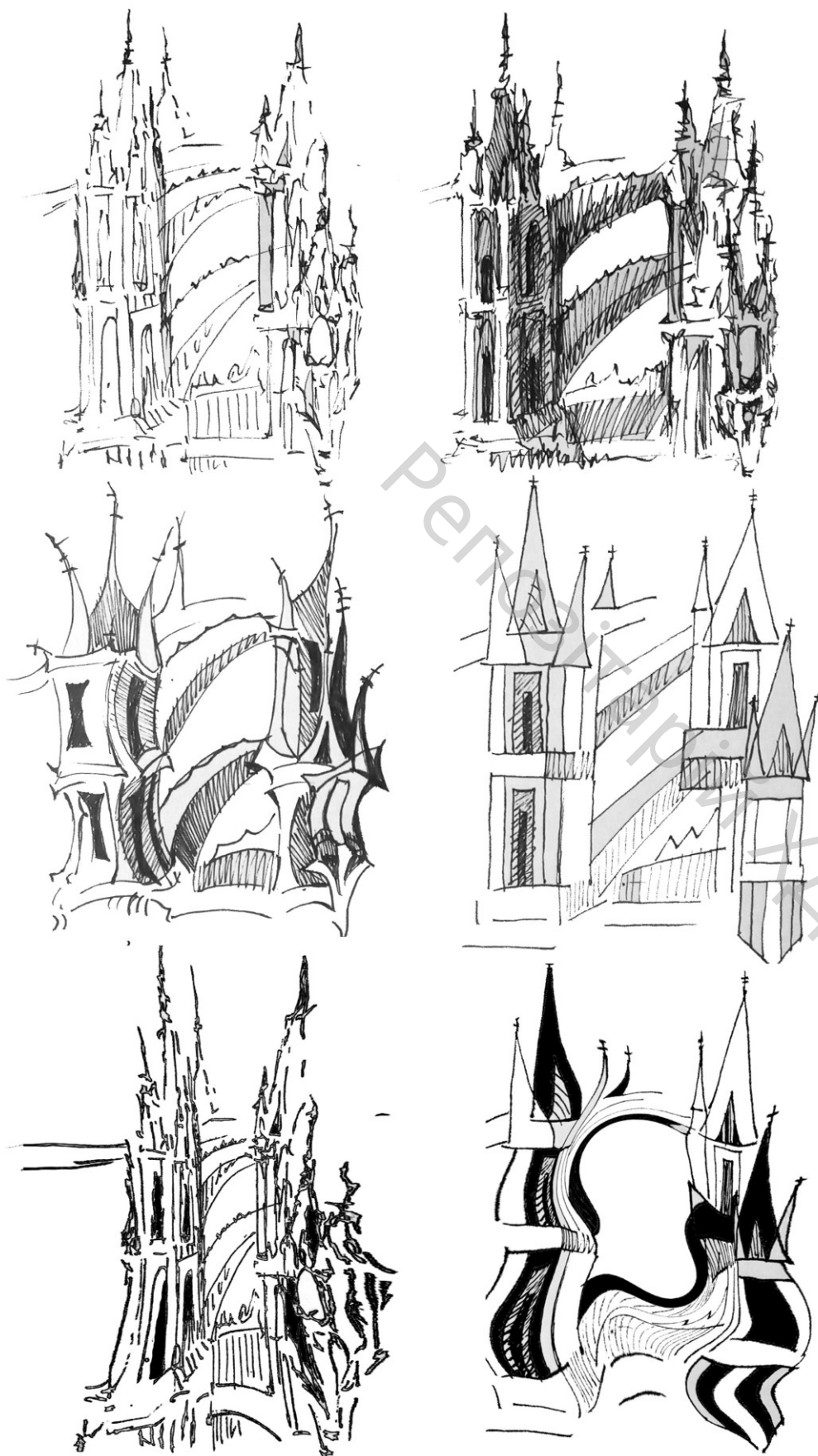
Сбір інформації по стилістичним особливостям обраного історичного стилю

ГОТИКА

1 курс ДО(в)Ярмак Софія керівник Малік Т.В

Розробка стилізації на основі архітектури обраного стилю

1 курс ДО(в)Ярмак Софія керівник Малік Т.В

Замкнена композиція за архітектурними мотивами

1 курс ДО(в)Ярмак София керівник Малік Т.В

Створення асоціативної композиції на основі реалістичних предметних форм

СПИСОК РЕКОМЕДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Зайцева В.І. Практика композиції: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти. Київ : Університет ім. Б. Грінченка, 2021. 116 с. Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36422/1/V_Zaitseva_PK.pdf
2. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ: Вища школа, 2002. 191 с.
3. Костенко Т.В. Основи композиції та тривимірного формоутворення : навч.-метод. посіб.: Харків: ХДАДМ, 2003. 256 с.
4. Михайленко В.Є., Яковлев М.І. Основи композиції : геометричні аспекти художнього формотворення : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл.: Київ: Каравела, 2004. 304 с.
5. Хмельовський О., Костукевич С. Графіка й основи графічного мистецтва : навч. посіб. Кн. 1. Луцьк: Луцький держ. технічний ун-т, 2003. 160 с.
6. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.
7. Михайленко В.Є., Яковлев М.І. Основи композиції: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2018. 304 с.
8. Пічкур М.О. Теорія і практика композиції: навч. посібн. / М. О. Пічкур; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Харків: ПромАрт, 2021. 248 с. Режим доступу: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/14389/1/КОМПОС_21_POS.pdf

Допоміжна

1. Антонович Є.А., Васишин Я.В., Шпильчак В.А. Креслення: Навч.посібник/ За ред.проф. Є.А. Антоновича – Львів: Світ, 2006 – 512с., іл.
2. Ідак Ю.В. та ін. Основи об'ємно-просторової композиції. Львів : Львівська політехніка, 2020. 212 с.
3. Основи художнього проектування: Конспект лекцій для студентів напряму підготовки «Дизайн» / Упор. Л.А. Борисова. – К.: КНУТД, 2011.-40с. Укр.

4. Посібник. Основи формальної композиції: для студентів напряму 6.020205 «Образотворче мистецтво» / Укладач О.А. Половна-Васильєва. – Дніпропетровськ, Роял – Принт, 2015. – 34 с.
5. Методичні рекомендації до організації практичної роботи з навчальної дисципліни «Основи композиції в дизайні» (для студентів 1 курсу за спеціальністю 022 – Дизайн) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. : Н. С. Вергунова, О. М. Левадний. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. – 19 с.
6. Потрашкова Л.В. Основи композиції та дизайну. Навчальний посібник. Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. 150 с. режим доступу: https://pns.hneu.edu.ua/pluginfile.php/107532/mod_resource/content/5/ОКД.%20Потрашкова.%20Посібник.pdf
- Синєпунова Н. Композиція: тотальний контроль. К. : ArtHuss, 2019. 240 с.